نشریه مکتب احیاء، ۲ (۵)، ۷۶-۹۱/ زمستان ۱۴۰۳
DOI: 10.22034/2.5.76

مقالهٔ پژوهشی

بررسی عوامل تأثیرگذار جنسیت بر شکل‌گیری ساختار فضایی مسکن بومی در سواحل استان هرمزگان

ناعمه دبیری‌نژاد[1*]
آذین تجلیل[2]

۱. گروه معماری، دانشکدهٔ فنی و مهندسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. گروه معماری، دانشکدهٔ فنی و مهندسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۴
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۰۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۲
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۰۱

واژگان کلیدی
جنسیت و فضا، مسکن، فرهنگ، ساختار فضایی، هرمزگان

چکیده

تفاوت‌های فرهنگی ناشی از اقلیم‌های مختلف باعث شکل‌گیری فضاهای زیستی متنوعی شده است. کالبد خانه در هر دوره تحت‌تأثیر عوامل متعددی قرار می‌گیرد که هر یک نقش مهمی ایفا می‌کند. فضاهای معماری و نحوهٔ استفاده از آن‌ها بسته به نیازهای کاربران و عواملی که بر آن‌ها تأثیر می‌گذارند، شکل می‌گیرند. مسکن پدیده‌ای است که از گذشته تا به امروز تداوم داشته و در هر دوره تحت‌تأثیر جامعه، اقلیم، فرهنگ و ساختار جنسیتی قرار گرفته است. این ویژگی‌ها براساس واقعیت‌های ذهنی و اجتماعی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. جنسیت به‌عنوان نشانگر هویت اجتماعی و فرهنگی زن و مرد در جامعه، تأثیر زیادی بر نحوهٔ شکل‌گیری فضاهای خانه دارد. موقعیت مکانی هر یک از فضاهای جنسیتی در خانه، بیانگر ویژگی‌های فرهنگی ساکنان و باورهای اجتماعی آن‌ها نسبت به جنسیت زن و مرد است. نحوهٔ استفاده از فضا توسط زن و مرد با توجه به جنسیت و ارتباطات فضایی، می‌تواند ساختار فضایی خاصی را ایجاد کند. زن و مرد از دیرباز نقش‌های مختلفی در جوامع ایفا کرده‌اند و این تفاوت‌ها در ویژگی‌های فضاهای مورد استفاده آنان تأثیرگذار بوده است. هدف این پژوهش بررسی تأثیر نقش جنسیت بر شکل‌گیری ساختار فضایی مسکن بومی استان هرمزگان است. در راستای پاسخ به سؤال اصلی پژوهش، «جنسیت چگونه و در چه ابعادی بر سازمان فضایی خانه‌های بومی جنوب ایران (با تأکید بر دورهٔ قاجار و پهلوی اول) تأثیرگذار بوده است؟». به‌ویژه، این پژوهش به‌دنبال بررسی نقش زنان در تخصیص فضا، نوع استفاده از فضاهای عمومی و خصوصی و تأثیر عرف و سبک زندگی جنسیتی بر ساختار کالبدی خانه‌هاست. ابتدا مطالعات نظری در زمینهٔ انسان‌شناسی فضای خانه و سبک زندگی انجام و مؤلفه‌های مربوطه استخراج شده است. سپس با استفاده از برداشت‌های میدانی و مطالعات مردم‌شناسی، شیوهٔ زندگی ساکنان در خانه‌های بومی بررسی شده است. این مقاله با استفاده از روش پژوهش تطبیقی و نمونه‌های موردی، ساختار پلان مسکن بومی شهرهای ساحلی استان هرمزگان را تحلیل می‌کند.

* نویسندهٔ مسئول: ۰۹۱۲۴۸۵۰۶۳۰ ,dabiri_72@yahoo.com

This is an open access article disributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]
[DOI: 10.22034/2.5.76]

مقدمه

معماری بازتابی از نیازها، باورها، اعتقادات و سبک زندگی انسان‌هاست و شناخت معماری هر دوره تنها در بستر فرهنگی همان زمان و مکان امکان‌پذیر است. مسکن، به‌عنوان کانون زندگی خانوادگی، در طول زمان و در نقاط مختلف جهان، متناسب با انتظارات و نیازهای ساکنان شکل گرفته است. خانه نه به‌صورت ناگهانی، بلکه با تأثیرپذیری از جامعه، اقلیم، فرهنگ و ساختار جنسیتی تکامل یافته و به‌عنوان میراثی ذهنی و اجتماعی از نسلی به نسل دیگر انتقال پیدا کرده است.

معماری تاریخی ایران بازتاب‌دهندهٔ فرهنگ مردمی است که در دهه‌های اخیر، به‌واسطهٔ غفلت روشنفکرگرایانه، کم‌رنگ و به فراموشی سپرده شده است. در حال حاضر، بسیاری از خانه‌های معاصر با بی‌توجهی به نیازهای انسانی طراحی شده‌اند که نتیجهٔ آن کاهش احساس تعلق و آرامش در زندگی ساکنان بوده است. اگرچه مسکن بیشترین درصد بناهای شهری را به خود اختصاص داده است، کیفیت طراحی آن نقشی اساسی در سبک و کیفیت زندگی گروه‌های مختلف جامعه ایفا می‌کند (Ghouchani & Arabi, 2020, 234).

مروری بر تاریخ معماری ایران نشان می‌دهد که این هنر در بسیاری از دوره‌ها روندی منسجم و پیوسته داشته است، به‌گونه‌ای که ارتباط منطقی میان معماری دوره‌های مختلف مشاهده می‌شود. بااین‌حال، در دوران قاجار، این پیوستگی دچار گسست شد (جمالی و همکاران، ۱۴۰۱، ۳۸). بررسی فضاهای معماری با توجه به جنسیت، سبک زندگی، و تحولات ناشی از آن نشان می‌دهد که طراحی معماری نیازمند رویکردی دقیق به مسائل جنسیتی و نقش زنان و مردان در جامعه است.

در جامعهٔ سنتی ایران، فضای داخلی خانه به زنان اختصاص داشت، درحالی‌که فضای عمومی خارج از خانه متعلق به مردان تلقی می‌شد. خانه به‌عنوان محیط امن زنان تعریف می‌شد و هویت آنان عمدتاً در این فضای خصوصی شکل می‌گرفت، با نقش‌هایی که به خانه‌داری و تربیت فرزندان محدود می‌شد (Mohammad Zadeh et al., 2000, 43). در معماری مسکونی، حریم خصوصی از اصلی‌ترین مفاهیم فرهنگی محسوب می‌شود که در طول تاریخ با راه‌حل‌های متنوعی پاسخ داده شده است. سلسله‌مراتب دسترسی، حفظ حریم خصوصی و تعاملات جنسیتی ساکنان، ازجمله عواملی هستند که در شکل‌گیری خانه‌ها نقش کلیدی داشته‌اند.

در فرهنگ این سرزمین، از دیرباز تلاش شده است تا زنان از دید مستقیم و ناخواسته محافظت شوند و این امر در طراحی خانه‌ها به‌ویژه در مناطق مختلف اقلیمی جلوه داشته است. روابط میان زنان و مردان در اواخر قاجار و اوایل پهلوی همچنان براساس الگوهای سنتی و عمدتاً مبتنی‌بر ارتباطات هم‌جنسانه شکل می‌گرفت (کیائی و همکاران، ۱۳۹۹، ۴۴).

عوامل مؤثر بر جنسیت شامل: جنبه‌های فرهنگی شامل انتظارات اجتماعی از نقش زن یا مرد، نوع ارتباطات خانوادگی، شیوهٔ آشنایی و ملاقات با دیگران، و میزان مشارکت زنان در جامعه و فعالیت‌های گوناگون است (Dabirinezhad et al., 2024, 4). در فرهنگ ایرانی، زندگی زنان معمولاً در دو فضای کاملاً مشخص تعریف می‌شد: ابتدا در خانهٔ پدر و سپس در خانهٔ همسر، و به‌ندرت حالت سومی وجود داشت. این ساختار اجتماعی، بخشی از مناسبات فرهنگی جامعه بود که زنان را عمدتاً به‌عنوان عناصر وابسته به فضای خصوصی مردانه معرفی می‌کرد (Mohammadzadeh et al., 2022, 525). خانه‌های تاریخی و قدیمی یکی از ارزشمندترین میراث‌های فرهنگی، معماری و تاریخی هر شهر هستند که بازتاب‌دهندهٔ سبک زندگی و اطلاعات مهمی از هر دورهٔ تاریخی به شمار می‌آیند. این پژوهش با هدف پاسخ به سؤالات زیر انجام شده است:

- خانه‌های بومی استان هرمزگان در اواخر دورهٔ قاجار و اوایل پهلوی چگونه از سبک زندگی و آموزه‌های فرهنگی ساکنان خود، به‌ویژه در زمینه‌های جنسیتی، اثر پذیرفته‌اند؟
- متغیر جنسیت چگونه بر سازمان فضایی و الگوی ساختاری خانه‌های سنتی در استان هرمزگان تأثیرگذار بوده است؟

این مطالعه از نوع کیفی است و با رویکرد توصیفی-تحلیلی و تاریخی-تفسیری انجام شده است. داده‌ها با استفاده از منابع مکتوب، سفرنامه‌ها، مقالات علمی معتبر، و همچنین بررسی‌های میدانی و گفتگو با ساکنان منطقه گردآوری شده‌اند. نمونه‌های مورد بررسی شامل خانه‌هایی در اقلیم هرمزگان هستند که تغییرات کمّی در طول زمان داشته و ارزش تاریخی بالایی دارند. در این راستا، سه شهر انتخاب شده‌اند و از هر شهر چندین خانه مورد مطالعه قرار گرفته‌اند:

- بندر کنگ: ۱۷ خانه
- بندر لنگه: ۸ خانه
- بندر خمیر: ۲۲ خانه

این پژوهش با هدف واکاوی نقش جنسیت در شکل‌گیری ساختار فضایی مسکن بومی در سواحل استان هرمزگان انجام شده است. با تمرکز بر خانه‌های تاریخی منطقه و تحلیل تعامل میان جنسیت، فرهنگ و معماری، این پژوهش می‌کوشد تا ابعاد اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر سازمان فضایی سکونتگاه‌ها را شناسایی و تبیین کند. یافته‌های حاصل می‌توانند در تقویت رویکردهای طراحی معماری معاصر، با حفظ هویت فرهنگی و در نظر گرفتن نیازهای جنسیتی، کاربردی و الهام‌بخش باشند.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی و تاریخی-تفسیری است و از نظر هدف، در زمرهٔ پژوهش‌های بنیادی قرار می‌گیرد؛ بااین‌حال، یافته‌های آن قابلیت کاربرد در طراحی معماری معاصر را نیز دارند. گردآوری داده‌ها از طریق دو رویکرد مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی انجام شده است.

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]
[DOI: 10.22034/2.5.

در بخش مطالعات کتابخانه‌ای، مفاهیم نظری مرتبط با خانه و سکونت، ساختار فضایی معماری، و تأثیر جنسیت بر شکل‌گیری کالبد مسکن بررسی شده‌اند. منابع مورد استفاده شامل کتب تخصصی، مقالات علمی، اسناد تاریخی و پایان‌نامه‌های مرتبط بوده‌اند.

در بخش میدانی، پژوهش از رویکرد مردم‌نگاری با تمرکز بر مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته بهره گرفته است. در این راستا، ۲۶ زن از سه شهر بندر کنگ، بندر لنگه و بندر خمیر به‌صورت هدفمند و با تنوع سنی، خانوادگی و شغلی مورد مصاحبه قرار گرفتند. مصاحبه‌ها حول محورهایی نظیر فعالیت‌های روزمره و حرفه‌ای یا نیمه‌حرفه‌ای زنان، تعاملات اجتماعی آنان در فضای سکونت، میزان رضایت از فضاهای موجود، خواسته‌های برآورده‌شده یا نادیده‌گرفته‌شده در معماری خانه، و تأثیر عرف‌ها و رسوم محلی بر الگوهای سکونتی، طراحی شدند. تحلیل داده‌ها به روش تحلیل مضمون (Thematic Analysis) انجام شد تا الگوهای رفتاری و فضایی در تجربهٔ زیستهٔ زنان شناسایی شود. برای تکمیل داده‌های کیفی، تحلیل کالبدی خانه‌ها نیز به‌عنوان دادهٔ پشتیبان در نظر گرفته شد. معیار انتخاب نمونه‌ها شامل موارد زیر بوده است:

۱. خانه‌ها باید متعلق به اواخر دورهٔ قاجار و اوایل پهلوی باشند.
۲. واجد ارزش تاریخی و فرهنگی باشند.
۳. کمترین تغییرات را در ساختار فضایی تجربه کرده باشند.

جامعهٔ مورد بررسی شامل ۱۷ خانه از بندر کنگ، هشت خانه از بندر لنگه و ۲۲ خانه از بندر خمیر است که با نمونه‌گیری تصادفی از میان واجدان شرایط انتخاب شدند.

هدف اصلی این پژوهش، استخراج شاخص‌هایی برای تبیین تأثیر جایگاه و نقش زنان بر سازمان فضایی سکونتگاه‌ها در جنوب ایران طی دورهٔ مورد نظر است. این شاخص‌ها می‌توانند زمینه‌ساز درک بهتر از تحولات معماری بومی و طراحی آینده‌نگر مبتنی‌بر نیازهای جنسیتی باشند.

مبانی نظری

معماری در هر دورهٔ تاریخی نه‌تنها تابعی از نیازهای فیزیکی انسان‌ها، بلکه نمایانگر ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و اقلیمی آن دوره نیز است. درک معماری، به‌ویژه در جوامع سنتی، نیازمند بررسی پیوندهای عمیق میان ساختارهای کالبدی و رفتارهای فرهنگی جامعه است. در این راستا، خانه‌ها به‌عنوان فضاهای مرکزی زندگی انسان‌ها، همواره به‌عنوان بازتابی از فرهنگ، اعتقادات و سبک زندگی افراد در آن جامعه عمل کرده‌اند (Emami et al., 2021).

معماری، به‌ویژه خانه‌های سنتی، نتیجه‌ای از تفکر معمارانه است که به‌عنوان پاسخ به نیازهای اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی جوامع پیش از دورهٔ صنعتی ساخته شده است. این خانه‌ها، در واقع، نماد تعامل میان انسان و طبیعت و همچنین میان فرهنگ‌های مختلف در طی زمان هستند (Mohammadi Mazraeh, 2021, 22). در این میان، خانه‌ها به‌عنوان پدیده‌ای فرهنگی، علاوه‌بر برآورده‌کردن نیازهای فیزیکی، بازتابی از هویت‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه‌ای هستند که آن را ساخته است (Abbasi Maleki et al., 2022, 18).

یکی از مهم‌ترین ابعاد فرهنگ که در معماری خانه‌های سنتی تأثیرگذار است، جنسیت است. در جوامع سنتی، تقسیم‌بندی فضایی خانه‌ها براساس نقش‌های جنسیتی انجام می‌شود. این تفکیک فضاها نه‌تنها در جهت برآورده‌کردن نیازهای فیزیکی بلکه در پیوند با ارزش‌ها و قوانین اجتماعی، فرهنگی و مذهبی جامعه است. به‌طور خاص، تفکیک جنسیتی در خانه‌های سنتی می‌تواند به‌عنوان نمادی از جایگاه اجتماعی و فرهنگی زنان و مردان در آن جامعه محسوب شود (Al-Mohannadi & Furlan, 2022, 3). راپاپورت (Rapoport, 2005, 102) به‌خوبی تأکید می‌کند که خانه به‌عنوان فضای زیست انسان، تأثیرات بسیاری از آداب‌ورسوم و روابط اجتماعی جامعه را در خود دارد.

این نکته در خانه‌های سنتی ایرانی به‌ویژه در مناطق مختلف کشور، شامل تفکیک دقیق فضاها، تأسیس شده است. به‌عنوان مثال، در بسیاری از خانه‌های سنتی ایرانی، فضاهایی چون حیاط، ایوان، و اتاق‌ها به‌طور خاص برای زنان و مردان طراحی شده است که این ویژگی‌ها نه‌تنها به مسائل کاربردی بلکه به فرهنگ و هویت اجتماعی جامعه نیز ارتباط دارد.

خانه‌ها علاوه‌بر نیازهای زیستی، به‌عنوان مکان‌هایی برای تعاملات اجتماعی، خانوادگی و فرهنگی نقش‌آفرینی می‌کنند. این فضاها شرایط مناسب برای تحقق فعالیت‌های خانوادگی و اجتماعی را فراهم می‌آورند و به‌نوعی بازتابی از ارزش‌ها و هویت‌های فرهنگی جامعه محسوب می‌شوند (Emami et al., 2021, 409). همچنین، مطالعات نشان می‌دهد ساختار فضایی خانه‌های سنتی ایران تحت‌تأثیر پارامترهای فرهنگی، اجتماعی و اقلیمی منطقه بوده و این ساختارها به‌عنوان ابزارهایی برای نمایش و انتقال ارزش‌ها و سنت‌های فرهنگی از نسلی به نسل دیگر عمل کرده‌اند (Mohammadzadeh et al., 2022, 524).

در نهایت، تحلیل معماری خانه‌ها می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای درک تحولات فرهنگی، اجتماعی و حتی جنسیتی جوامع مختلف باشد. خانه، به‌عنوان نمایانگر فرهنگ یک جامعه، بازتاب‌دهندهٔ تحولاتی است که از طریق آن، ارزش‌ها، اعتقادات و روابط اجتماعی جامعه قابل تبیین و بررسی هستند (KamiShirazi, 2018, 35). در این راستا، بررسی ساختار فضایی خانه‌های سنتی می‌تواند زمینه‌ساز تحلیل تحولات فرهنگی و اجتماعی جوامع مختلف شود و به‌ویژه در رابطه با جنسیت و تقسیم‌بندی‌های اجتماعی در معماری، اطلاعات غنی و روشنگری ارائه دهد.

در تحلیل ساختار فضایی مسکن بومی در سواحل استان هرمزگان، ضروری است که فضاهایی که به‌طور خاص تحت‌تأثیر عوامل جنسیتی و فرهنگی طراحی شده‌اند، بررسی شوند. این بررسی‌ها به درک بهتر نحوهٔ شکل‌گیری و تفکیک فضاهای خانه‌ها کمک می‌کنند و نشان می‌دهند که چگونه این فضاها

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]
[DOI: 10.22034/2.5.76]

می‌توانند بازتابی از نقش‌ها و هویت‌های اجتماعی و جنسیتی در جامعه باشند.

ازاین‌رو، فضاهای چندرو، جنسیتی و کاربردی نقش حیاتی در تحلیل‌های کالبدی دارند. فضاهای چندرو، که به‌طور همزمان برای چندین کاربری طراحی شده‌اند، معمولاً نمایانگر تعاملات اجتماعی و خانوادگی در خانه‌ها هستند. فضاهای جنسیتی به‌طور خاص با توجه به تقسیم‌بندی‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه، محل‌های مجزای زنانه و مردانه را در بر می‌گیرند. همچنین، فضاهای کاربردی، نظیر مطبخ‌ها و اتاق‌های بادگیر، براساس نیازهای فیزیکی و اجتماعی در طراحی خانه‌ها جای می‌گیرند. این سه نوع فضا نه‌تنها براساس نیازهای روزمره بلکه به‌ویژه به‌منظور پاسخ به نیازهای جنسیتی و اجتماعی در محیط‌های بومی طراحی شده‌اند. بررسی این فضاها در تحلیل پلان‌ها ضروری است تا بتوان پیوندهای میان کالبد فضا و نقش‌های اجتماعی و جنسیتی را به‌درستی شناسایی و تحلیل کرد.

• جنسیت در معماری

جنسیت به مجموعه‌ای از رفتارها، کنش‌ها و اندیشه‌های اجتماعی اشاره دارد که فرهنگ غالب در هر جامعه برای هر جنسیت تعیین می‌کند. این مفهوم تحت‌تأثیر فرهنگ در طول زمان تغییر می‌کند و به‌عنوان یک عامل اجتماعی بر تمامی ابعاد زندگی انسان‌ها تأثیر می‌گذارد (Mohammadzadeh et al., 2022, 530). جنسیت نه‌تنها بر رفتارها و هنجارهای اجتماعی تأثیر دارد بلکه بر ساختارهای فضایی نیز اثرگذار است. از دهۀ ۸۰ میلادی، توجه به رابطۀ میان جنسیت و معماری آغاز شد و بررسی تأثیرات این دو بر هم در عرصه‌های مختلف از جمله طراحی فضاهای مسکونی مورد توجه قرار گرفت (ibid., 528).

در خانه‌های سنتی، ساختار فضاها نه‌تنها به نیازهای فیزیکی بلکه به تفکیک‌های اجتماعی و فرهنگی مرتبط با جنسیت نیز پاسخ می‌دهد. ازاین‌رو، نقش‌های جنسیتی، ایدئولوژی‌های مربوط به هر جنس و تقسیم فضاها به‌طور مستقیم بر طراحی خانه‌ها اثر می‌گذارند (KamiShirazi, 2018, 38). براساس دیدگاه راپاپورت، مناسبات جنسیتی تأثیرات عمیقی بر نوع و زمان ارتباط اعضای خانواده، نحوۀ ملاقات‌ها و تعامل زن و مرد در فضاهای خصوصی و عمومی هر دورۀ تاریخی دارند (Rappaport, 1969, 60-63).

این تأثیرات به‌ویژه در خانه‌های سنتی ایرانی دیده می‌شود که در آن‌ها فضاهایی خاص برای زنان و مردان طراحی شده است. این فضاها نه‌تنها براساس نیازهای فیزیکی بلکه تحت‌تأثیر فرهنگ و هویت اجتماعی جامعه نیز شکل می‌گیرند. ازاین‌رو، جنسیت به‌عنوان مفهومی که در بستر اجتماعی و فرهنگی تعریف می‌شود، بر ساختار فضایی خانه‌های سنتی تأثیرگذار است (Mohammadzadeh et al., 2022, 525).

یکی از موضوعات مهم در رابطۀ جنسیت و فضا، نحوۀ شکل‌گیری عرصه‌های جنسیتی است که به‌صورت تفکیک یا پیوستگی، عرصه‌های عمومی و خصوصی و میزان محصوریت فضاها به‌صورت کالبدی نمود پیدا می‌کند (Soltanzadeh, 1992). تفاوت‌های موجود در نقش‌های جنسیتی براساس عواملی مانند وضعیت اقتصادی، محیط‌زیست، استراتژی‌های سازگاری و پیچیدگی جوامع شکل می‌گیرد و در ذهن افراد جامعه تثبیت می‌شود (Nersisianse, 2012, 60). نقش نمادین زن و مرد در آداب‌ورسوم فرهنگی، موجب تعدیل یا تشدید کنش‌های مبتنی‌بر سلطه می‌شود. همچنین، حریم و محرمیتی که در جهت حفاظت از زن ایجاد شده است، ارتباطی مستقیم با قدرت، جنسیت و مذهب دارد (Mohammadzadeh et al., 2022, 531).

از دیدگاه جامعه‌پذیری، رفتار و نقش‌های مناسب برای زنان و مردان تا حدود زیادی به آموزه‌های اجتماعی هر جامعه بستگی دارد(KamiShirazi, 2018, 37). براساس این توضیحات، می‌توان اذعان داشت که نقش‌های جنسیتی در هر جامعه با توجه به آموزه‌های اجتماعی و فرهنگی آن منطقه شکل می‌گیرد و تأثیر مستقیم بر سبک زندگی و تعاریف اجتماعی زنان و مردان دارد. در نتیجه، رابطۀ بین جنسیت و فضا یکی از ابعاد مهم پیوند میان فرهنگ و فضای معماری است (Mohammadzadeh et al., 2022, 525). متغیرهای گوناگون می‌توانند بر شیوۀ معیشت و جنسیت تأثیرگذار باشند و در نتیجه، رابطۀ بین جنسیت و فضا را تغییر دهند. یکی از عوامل تأثیرگذار در این زمینه، محرمیت و حفظ دید بصری است که در بسیاری از خانه‌های بومی قابل مشاهده است (Dabirinezhad et al., 2024, 5).

در مجموع، ارتباط میان جنسیت و معماری به‌عنوان یکی از ابعاد اساسی فرهنگ اجتماعی هر جامعه مطرح است. نقش‌های جنسیتی که در طول زمان براساس ارزش‌ها، باورها و رفتارهای اجتماعی شکل می‌گیرند، تأثیر مستقیمی بر ساختار فضایی مسکن و تقسیم‌بندی فضاهای عمومی و خصوصی دارند. در این راستا، فضای معماری نه‌تنها پاسخ‌گوی نیازهای زیستی و فیزیکی انسان‌ها است، بلکه به‌واسطۀ طراحی و چینش فضاها، هویت جنسیتی و مناسبات اجتماعی را بازتاب می‌دهد. به‌ویژه در جوامع سنتی و بومی، معماری مسکونی با تأثیرپذیری از عوامل فرهنگی، مذهبی و اجتماعی، نقش مهمی در تعیین جایگاه زنان و مردان در خانواده و جامعه ایفا می‌کند. ازسوی‌دیگر، تعاملات فرهنگی و تغییرات اجتماعی موجب تحول در مفاهیم جنسیت و نیازهای فضایی مرتبط با آن در طول زمان می‌شود. در نتیجه، معماری به‌عنوان بازتابی از تحولات اجتماعی و جنسیتی، نشان‌دهندۀ پیوند میان فرهنگ، تاریخ و نیازهای جنسیتی است که به‌طور مستقیم بر طراحی و شکل‌گیری فضاها تأثیر می‌گذارد.

• قلمرو فرهنگی سواحل استان هرمزگان

اقتصاد به‌عنوان اساس قدرت و آزادی میان مردان و زنان شناخته می‌شود، به‌طوری که هرچه شکاف منابع اقتصادی و اجتماعی میان آن‌ها بزرگ‌تر باشد، قدرت بیشتر به فرد

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]
[DOI: 10.22034/2.5.

نان‌آور تعلق می‌گیرد و طرف دیگر نادیده گرفته می‌شود (Varmaghani & Soltanzadeh, 2018, 124). تمایز میان کارهای خانگی زن و کار مردان در خارج از خانه موجب تضادی بین دو جنس می‌شود؛ به‌طوری که مرد به‌عنوان فردی در قلمرو عمومی و فعال در عرصه‌های مختلف اجتماعی، شناخته می‌شود و زن به‌عنوان فردی با نقشی محدودتر، به فضای داخلی خانه تعلق دارد (Nersisianse, 2012, 60). مردان باید در فضاهای عمومی و سیاسی به کسب درآمد و تأمین خانواده بپردازند، درحالی‌که زنان مسئولیت‌های خانگی و نگهداری از شوهر و فرزندان را بر عهده دارند و تحت حمایت مالی شوهر قرار دارند.

در سواحل خلیج فارس به‌دلیل کمبود منابع آبی، کشاورزی رونق چندانی ندارد و مردم به فعالیت‌هایی مانند ماهیگیری و دامداری مشغول هستند. برای ماهیگیری از ابزار سنتی نظیر تور، قلاب و قفس استفاده می‌شود (Afshar Sistani, 2008, 179). دامداران نیز به شیوه‌ای سنتی از حیوانات همچون بز، گوسفند و گاو نگهداری کرده و از گیاهان اطراف شهر برای تغذیه دام‌ها بهره می‌بردند. یکی از مشاغل عمدهٔ مردان در این منطقه تجارت از طریق سفرهای دریایی به حاشیهٔ خلیج فارس، اقیانوس هند و دریای سرخ بود. این سفرها گاهی تا نه ماه طول می‌کشید (Hasan Nia & Bahri, 2018, 43 & 44). این تبادلات فرهنگی و تجاری، نقش مهمی در شکل‌گیری روابط فرهنگی میان مردم این منطقه و دیگر کشورهای دور و نزدیک داشته است.

در منطقهٔ مورد نظر، مشابه سایر نقاط ایران در دوران قاجار، زنان به‌طور عمده به فضای خصوصی خانه تعلق داشتند. حضور آن‌ها در خیابان‌ها بسیار محدود بود و در محافل عمومی، اغلب در پستوها و به دور از چشم مردان جمع می‌شدند. شرکت زنان در مراسم عزاداری و حضور در قبرستان‌ها ممنوع بود و تنها در خانه خود به سوگ می‌پرداختند. زنان این منطقه در غیاب همسرانشان از خانه خارج نمی‌شدند. زنان دریانوردان و ملوانان که زندگی راحت‌تری داشتند، خود به منابع آب نمی‌رفتند و کارگرانشان برای تأمین آب به برکه‌های اطراف شهر می‌فرستادند. یکی از شاخص‌های مهم برای انتخاب همسر، مهارت‌های آشپزی و توانایی در تهیهٔ غذاهای خوشمزه و نظافت مطبخ بود که زنان تلاش می‌کردند تا با این مهارت‌ها مقبول همسر خود شوند (Suhada et al., 2022, 1206). دختران از کودکی در کارهای خانه کمک می‌کردند و به محض‌رسیدن به سن ۱۴ سالگی، آموزش آشپزی آغاز می‌شد تا آمادهٔ زندگی مشترک شوند.

در این منطقه، زنان به عهده‌داربودن مسئولیت‌های خانه، ازجمله نظافت، شست‌وشو، پختوپز، تربیت فرزندان و مدیریت خانه بودند. این وظایف نه‌تنها بر عهدهٔ مادر خانواده (مُم) بلکه سایر زنان چون مادربزرگ‌ها (بی‌بی)، دختران (دُخت) و عروس‌ها (گاویو) نیز بود. زندگی مشترک در خانه‌های چندخانواری باعث می‌شد که زنان به کمک یکدیگر در انجام کارهای خانه همکاری کنند (دبیری‌نژاد و سلطان‌زاده، ۱۳۹۸، ۷). در اوقات فراغت، جمع‌شدن زنان دور یکدیگر برای قلیان‌کشیدن و قهوه‌نوشیدن یکی از سرگرمی‌های رایج بود.

زمانی که پسری ازدواج می‌کرد، به همراه خانواده در یکی از اتاق‌های خانهٔ پدری مستقر می‌شد. هنگام غذاخوردن، اعضای خانواده در کنار هم جمع می‌شدند و روی یک سفره غذا می‌خوردند و پس از آن، دور هم نشسته و گفتگو می‌کردند (Saeidi, 2014, 75). در برخی موارد، مردان چند همسر داشتند که در یک خانه کنار یکدیگر زندگی می‌کردند و زنان در سنین مختلف در خانه حضور داشتند. بزرگ‌ترین زن مسئول ادارهٔ امور خانه بود و دیگر زنان تحت‌نظر او به انجام وظایف روزانه می‌پرداختند. زنان در این منطقه براساس وضعیت تأهلشان به دسته‌های مختلف تقسیم می‌شدند؛ زنانی که همسر داشتند، به‌عنوان زن شناخته می‌شدند و زنانی که همسر خود را از دست دادند و بیوه بودند، معمولاً دوباره ازدواج می‌کردند. همچنین، دختران که هنوز ازدواج نکرده بودند، به این نام شناخته می‌شدند. زنان هنگام خروج از خانه از روبند (برقع) استفاده می‌کردند که نوع تزئینات آن نشان‌دهندهٔ وضعیت اجتماعی و جایگاهشان در جامعه بود.

مردم این منطقه از مهمان‌نوازی استقبال ویژه‌ای می‌کنند و در برخی خانه‌ها مطبخ‌های جداگانه برای تهیهٔ غذا و پذیرایی از مهمانان وجود دارد (دبیری‌نژاد و سلطان‌زاده، ۱۳۹۸، ۸). خانه‌ها معمولاً اتاقی برای مهمانی داشتند که به «مجلس» معروف بود و ورودی آن از ساختمان اصلی جدا بود (Hasan Nia & Shahriari Nasab, 2020, 176). در حضور مردان در خانه، زنان از اتاق دیگر صحبت می‌کردند و وارد اتاق مهمان نمی‌شدند، همچنین سفره‌های جداگانه برای مردان و زنان ترتیب داده می‌شد. این تقسیم‌بندی‌های فضایی و رفتاری، نشان‌دهندهٔ جدایی نقش‌های جنسیتی در جامعه و فرهنگ منطقه است که نه‌تنها در فضاهای خانه بلکه در تعاملات اجتماعی و پذیرایی از مهمانان نیز خود را نشان می‌دهد.

تحلیل نمونه‌ها

پلان نمونه‌ها از دیدگاه فضاهای کاربری، فضاهای چندمنظوره و فضاهای جنسیتی به‌طور جداگانه ترسیم و در تصاویر ۱، ۲ و ۳ آورده شده است. پس از آن، هر یک به‌طور دقیق تحلیل و بررسی خواهد شد.

• تعریف کاربری فضا

خانه‌ها در استان هرمزگان شامل فضاهایی هستند که از نظر جنسیتی تحلیل و بررسی خواهند شد. ورودی خانه فضایی است که از معابر شهری به خانه دسترسی می‌دهد و معمولاً نسبت به جبههٔ اصلی خانه عقب‌نشینی دارد. برخی خانه‌ها دارای ورودی‌های مجزا از جهات مختلف هستند که بستگی به دسترسی به معابر اطراف دارد. مطبخ‌ها در خانه‌ها به‌صورت فصلی و دائمی استفاده

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]

[DOI: 10.22034/2.5.76]

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]

[DOI: 10.22034/2.5....]

تصویر ۱. کاربری فضا در خانه‌های ساحلی بندر کنگ. مأخذ: نگارندگان.

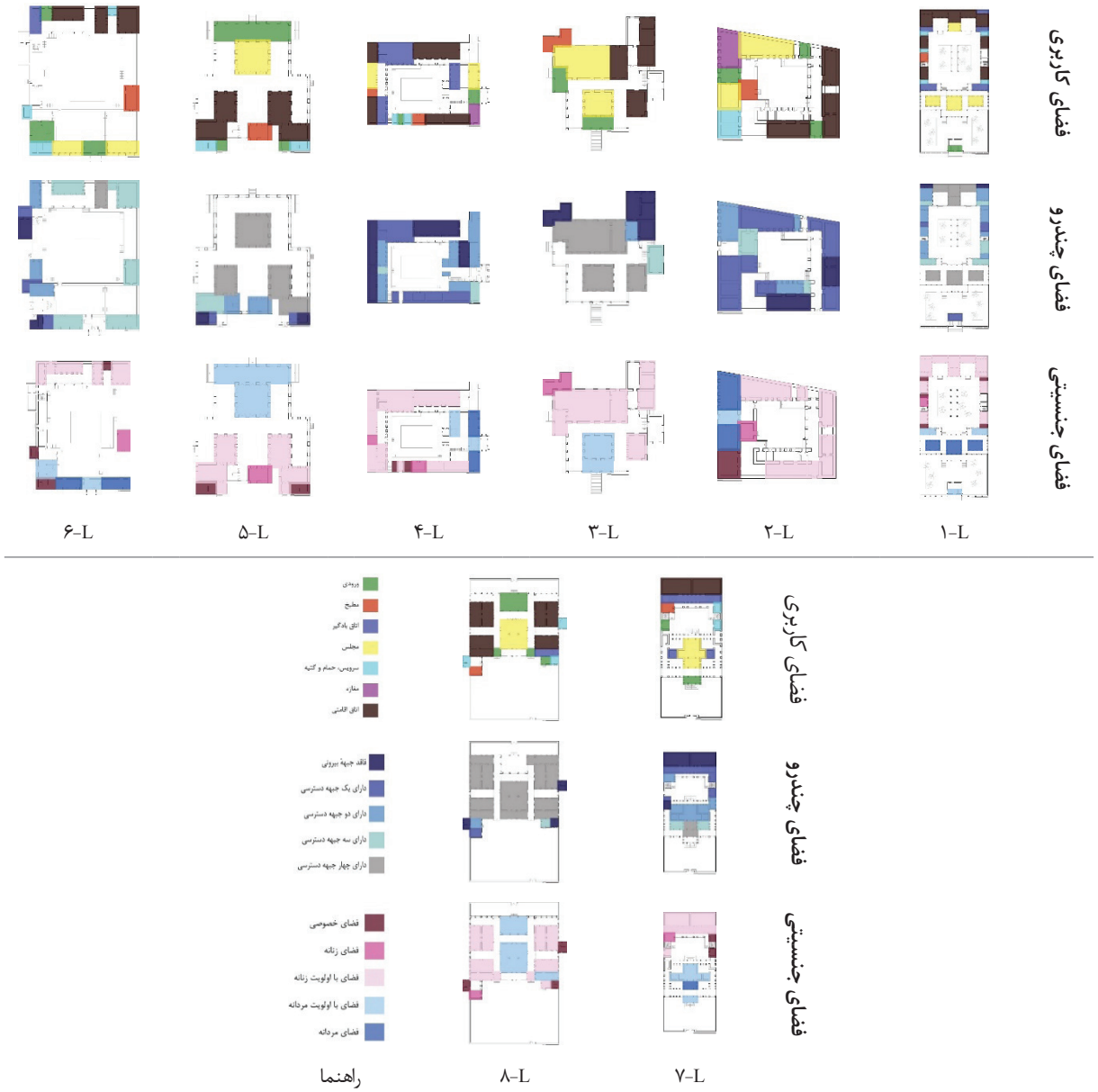

تصویر ۲. کاربری فضا در خانه‌های ساحلی بندر لنگه. مأخذ: نگارندگان.

می‌شوند و در برخی خانه‌ها دو یا چند مطبخ وجود دارد. بعضی از این فضاها روی پشت‌بام خانه‌ها واقع شده‌اند که در فصول گرم به‌منظور استفاده از نسیم دریا به کار می‌روند. اتاق بادگیر فضایی است که توسط بادگیر، تهویۀ مطبوع را در خانه ایجاد می‌کند و خانه‌هایی که وضعیت مالی بهتری دارند، تعداد بیشتری بادگیر دارند. بادگیرها معمولاً در خانه‌های کوشکی وجود ندارند زیرا این خانه‌ها اغلب روی ارتفاع ساخته شده‌اند و روزنه‌های متعددی دارند که جریان هوا در تمام فضاها به‌خوبی برقرار است. اتاق‌های بادگیر معمولاً به‌عنوان مکان تجمع افراد خانواده یا محلی برای دورهمی‌ها استفاده می‌شود و به‌طور دائمی برای سکونت افراد خانه در نظر گرفته نمی‌شود.

اتاق مهمان فضای مخصوص پذیرایی از مهمانانی است که از شهرهای دور و نزدیک به خانه می‌آیند یا برای مناسبت‌های خانوادگی و جمع‌های خاص استفاده می‌شود. برخی از اتاق‌های مهمان دارای ورودی مستقیم از پیش‌فضای ورودی خانه هستند و وارد فضای اصلی منزل نمی‌شوند، درحالی‌که برخی دیگر در داخل فضای اصلی خانه قرار دارند. فضاهای تر خانه شامل سرویس بهداشتی، حمام و گتیه هستند. گتیه‌ها نوعی فضای تر هستند که علاوه‌بر استحمام، گاهی برای شست‌وشوی لباس زنان و خشک‌کردن آن‌ها نیز استفاده می‌شدند. این فضا در خانه‌های بندر کنگ فراوان است و در برخی خانه‌ها هر اتاق به‌صورت اختصاصی گتیۀ خود را دارد که می‌تواند به‌صورت یکپارچه یا با فضای تر و خشک مجزا باشد. با توجه به اینکه شغل اصلی مردم این منطقه تجارت است، در برخی خانه‌ها فضاهایی برای ارائۀ کالاهای تجاری پیش‌بینی شده است که در این مقاله به آن‌ها مغازه گفته می‌شود. این فضا معمولاً دارای

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]
[DOI: 10.22034/2.5.76]

تصویر ۳. کاربری فضا در خانه‌های ساحلی بندر خمیر. مأخذ: نگارندگان.

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]

[DOI: 10.22034/2.5.]

دسترسی مستقیم از معابر شهری و دسترسی اختصاصی از داخل خانه است.

اتاق‌های اقامتی شامل اتاق‌هایی هستند که محل استقرار ساکنین است و هر زوج در یک اتاق مجزا زندگی می‌کنند. دختران یا پسران مجرد نیز به‌طور گروهی در یک اتاق به زندگی خود ادامه می‌دهند. زندگی چند خانواده در یک خانه رایج است و پس از ازدواج پسران، آنها در اتاق‌های اختصاصی خود در خانه به زندگی ادامه می‌دهند.

فضاهای مختلف در خانه‌های سه شهر بندر کنگ، بندر لنگه و بندر خمیر بررسی شده است. به‌طور متوسط، خانه‌های بندر کنگ دارای ۱۷ فضا، خانه‌های بندر لنگه ۱۹ فضا و خانه‌های بندر خمیر ۱۳ فضا هستند. به‌طور کلی، خانه‌های بندر لنگه دارای بیشترین تعداد فضاها هستند. اتاق‌های اقامتی در خانه‌های بندر کنگ به‌طور متوسط چهار اتاق هستند که ۲۵ درصد از فضای داخلی خانه را به خود اختصاص می‌دهند. در بندر لنگه این عدد به پنج اتاق و ۲۷ درصد و در بندر خمیر سه اتاق و ۲۴ درصد می‌رسد. درصد قرارگیری اتاق‌های اقامتی در خانه‌ها در این سه شهر مشابه است.

اتاق‌های بادگیر در خانه‌های بندر کنگ به‌طور متوسط دو اتاق با ۱۰ درصد از فضای خانه، در بندر لنگه پنج اتاق با ۲۷ درصد و در بندر خمیر سه اتاق با ۲۴ درصد هستند. تعداد بیشتر و درصد بالای بادگیرها در خانه‌های بندر لنگه نشان‌دهندهٔ وضعیت اقتصادی بهتر مردم این شهر است.

اتاق‌های مهمان در خانه‌های بندر کنگ به‌طور متوسط یک اتاق و شش درصد از فضای خانه را به خود اختصاص داده است. در بندر لنگه این مقدار به دو اتاق و ۱۰ درصد، و در بندر خمیر یک اتاق و هشت درصد می‌رسد. تعداد بیشتر اتاق‌های مهمان در برخی خانه‌ها نشان‌دهندهٔ رفت‌وآمد زیاد خانوادگی با دیگر شهرها و کشورهای اطراف یا محل استقرار بزرگ‌ترهای خانواده است که در اعیاد و مراسم‌های مختلف میزبان دیگر خانواده‌ها بودند.

مطبخ‌ها در خانه‌های سه شهر به‌طور متوسط یک اتاق و شش تا هشت درصد از فضای خانه را در بر می‌گیرند. ورودی‌ها در خانه‌های بندر کنگ یک اتاق و هشت درصد از فضای خانه را به خود اختصاص داده‌اند، درحالی‌که در بندر لنگه و بندر خمیر به‌ترتیب دو اتاق و ۱۳ درصد و ۱۱ درصد هستند. مغازه‌ها که در اکثر خانه‌ها وجود ندارند، درصد فراوانی نزدیک به صفر دارند. فضاهای بهداشتی در خانه‌های بندر کنگ سه اتاق و ۱۲ درصد، در بندر لنگه چهار اتاق و ۲۳ درصد و در بندر خمیر سه اتاق و ۲۰ درصد را به خود اختصاص داده‌اند.

با بررسی میانگین فضاها در هر سه شهر، می‌توان نتیجه گرفت که فضاهای اقامتی در هر سه شهر ۲۶ درصد از فضای خانه‌ها را تشکیل می‌دهند. اتاق‌های بادگیر و مهمان با هشت درصد، مطبخ با هفت درصد، ورودی با ۱۱ درصد، مغازه با یک درصد و فضاهای بهداشتی با ۱۸ درصد قرار دارند. در نهایت، سایر فضاها ۱۹ درصد از فضای خانه را به خود اختصاص داده‌اند. به‌طور کلی، بیشترین فضای خانه‌ها در سه شهر به اتاق‌های اقامتی اختصاص دارد. پس از آن، فضاهای بهداشتی و سایر فضاها بیشترین تعداد را دارند. اتاق‌های بادگیر، مهمان و مطبخ درصدهای فراوانی مشابهی دارند و مغازه کمترین درصد را به خود اختصاص می‌دهد. تصویر ۴ مقایسهٔ فضایی این سه شهر و میانگین آن را نشان می‌دهد.

بیشترین درصد قرارگیری اتاق‌های اقامتی در خانه‌های بندر کنگ در بخش‌های شمال و غرب با ۸۲ درصد، در بندر لنگه در شمال و شرق با ۶۲ درصد و در بندر خمیر در شمال با ۶۳ درصد مشاهده می‌شود. بیشترین درصد اتاق‌های بادگیر در بندر کنگ در بخش شرق با ۸۲ درصد، در بندر لنگه در بخش‌های شرق و غرب با ۵۰ درصد و در بندر خمیر در شمال و غرب با ۲۷ درصد قرار دارند. اتاق‌های مهمان در خانه‌های بندر کنگ و بندر لنگه به‌ترتیب در بخش‌های جنوب با ۳۵ درصد و ۶۲ درصد بیشترین درصد فراوانی را دارند، درحالی‌که در بندر خمیر این فضاها در بخش‌های شمال و جنوب با ۲۷ درصد، درصد فراوانی بیشتر دیده می‌شوند. مطبخ در بندر کنگ در بخش جنوب با ۷۰ درصد، در بندر لنگه در بخش‌های شرق و غرب با ۳۷ درصد و در بندر خمیر در بخش غرب با ۴۰ درصد بیشترین درصد فراوانی را دارند. ورودی‌ها در خانه‌های بندر کنگ بیشترین درصد فراوانی را در بخش شرق با ۴۷ درصد، در بندر لنگه در شمال و غرب با ۳۷ درصد و در بندر خمیر در جنوب با ۶۸ درصد دارند. بیشترین درصد فراوانی مغازه‌ها در بندر کنگ و خمیر در جنوب با ۱۱ درصد و ۱۳ درصد به‌ترتیب و در بندر لنگه در شرق با ۱۲ درصد مشاهده می‌شود. بیشترین درصد فراوانی فضاهای بهداشتی در خانه‌های بندر کنگ در شمال با ۷۰ درصد و در بندر لنگه و خمیر در جنوب با ۳۷ درصد و ۳۱ درصد به‌ترتیب مشاهده می‌شود.

تصویر ۵ میانگین جهت قرارگیری کاربری فضاها در هر ضلع را نشان می‌دهد. اتاق‌های اقامتی عمدتاً در ضلع شمالی، شرقی و غربی و در نهایت در ضلع جنوبی قرار دارند. اتاق‌های بادگیر بیشتر در ضلع‌های شرقی و غربی قرار گرفته‌اند. اتاق‌های مهمان بیشتر در بخش‌های جنوبی و سپس در شمال و شرق قرار دارند و کمترین درصد قرارگیری آن‌ها در غرب است. مطبخ‌ها عمدتاً در بخش‌های جنوبی و غربی قرار دارند. ورودی‌ها بیشترین درصد را در بخش جنوبی دارند و سپس در غرب و شرق قرار دارند. مغازه‌ها در بخش جنوبی بیشترین فراوانی را دارند و فضاهای بهداشتی در بخش‌های غرب، شرق و شمال و سپس در جنوب بیشترین فراوانی را دارند. به‌طور کلی، میانگین فضاها در جبههٔ جنوبی بیشترین درصد را به خود اختصاص داده است و پس از آن جبهه‌های شرق و غرب و نهایتاً شمال قرار دارند. میانگین قرارگیری فضاها در جبهه‌ها به‌ترتیب از کم به زیاد به شرح زیر است: جنوب ۲۷ درصد، شرق ۱۹ درصد، غرب ۱۸ درصد و شمال ۱۶ درصد. تصویر ۵ میانگین درصد قرارگیری فضاها در هر یک از جهت‌های جغرافیایی را به تفکیک نشان می‌دهد.

• تعریف انواع فضاهای چندرو

هر فضا در کنار تعدادی دیگر از فضاها قرار دارد و نوع ارتباط و

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]
[DOI: 10.22034/2.5.76]

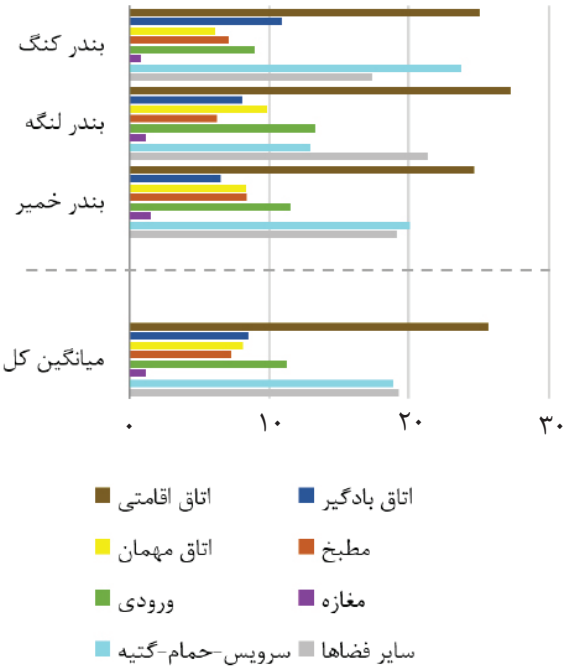

تصویر ۴. میانگین درصد کاربری فضا در خانه‌های ساحلی استان هرمزگان.
مأخذ: نگارندگان.

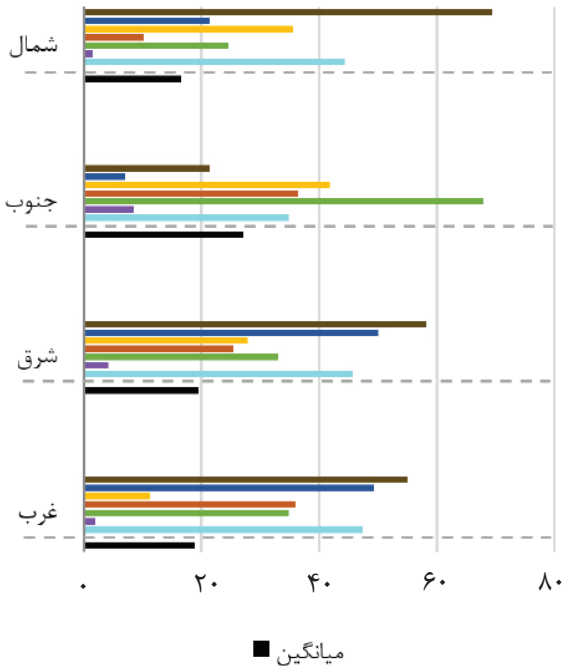

تصویر ۵. میانگین درصد قرارگیری کاربری فضا در جهات جغرافیایی خانه‌های ساحلی استان هرمزگان. مأخذ: نگارندگان.

تعداد همسایگی‌ها و دسترسی‌ها می‌تواند به نوعی نمایانگر درجهٔ امنیت و محرمیت فضاها باشد. برخی فضاها فاقد جبههٔ بیرونی هستند که این ویژگی بالاترین سطح امنیت و محرمیت را در آن‌ها ایجاد می‌کند. ارتباط این فضاها معمولاً از طریق فضای میانی، که اغلب حیاط است، و از طریق فضای واسط انجام می‌شود. فضاها به‌طور کلی از یک جبههٔ دسترسی تا چهار جبههٔ دسترسی تقسیم‌بندی شده‌اند و هر چه تعداد جبهه‌های دسترسی در یک فضا بیشتر باشد، میزان محرمیت و امنیت آن فضا به‌طور قابل توجهی کاهش می‌یابد. شایان ذکر است که در این بررسی تنها فضاهای بسته بررسی شده‌اند و فضاهای باز و نیمه‌باز به‌عنوان فضاهای اتصال‌دهنده و میانجی در نظر گرفته شده‌اند.

به‌طور کلی، فضاهای فاقد جبههٔ بیرونی در خانه‌های بندر کنگ سه فضا و ۱۸ درصد، در بندر لنگه سه فضا و ۲۰ درصد و در بندر خمیر سه فضا و ۲۳ درصد از مجموع فضاها را به خود اختصاص داده‌اند. فراوانی فضاهای یک‌رو در بندر کنگ ۱۱ فضا و ۶۹ درصد، در بندر لنگه چهار فضا و ۲۰ درصد و در بندر خمیر شش فضا و ۵۱ درصد است. فضاهای دورو در بندر کنگ یک فضا و ده درصد، در بندر لنگه چهار فضا و ۲۳ درصد و در بندر خمیر دو فضا و ۱۶ درصد است. فضاهای سه‌رو در بندر کنگ وجود ندارد، در بندر لنگه سه فضا و ۱۴ درصد و در بندر خمیر یک فضا و پنج درصد است. فضاهای چهاررو در بندر کنگ و خمیر وجود ندارد، ولی در بندر لنگه چهار فضا و ۲۲ درصد را به خود اختصاص داده است.

تعداد کل فضاها در خانه‌های هر سه شهر به‌طور متوسط ۱۵ عدد است. فضاهای فاقد جبههٔ بیرونی در هر سه شهر به‌طور متوسط سه فضا و ۲۱ درصد از کل فضای خانه‌ها را شامل می‌شود. فضاهای یک‌رو در خانه‌های بندر کنگ و بندر خمیر با اختلاف زیاد بیشترین فراوانی را دارند و به‌طور متوسط هفت فضا معادل ۴۷ درصد از فضای خانه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. فضاهای دورو در خانه‌های بندر لنگه بیشترین فراوانی را دارند و به‌طور کلی سه فضا معادل ۱۷ درصد از فضای خانه‌ها را شامل می‌شود. فضاهای سه‌رو در خانه‌ها به‌طور متوسط دو فضا و حدود هفت درصد از کل فضاها را به خود اختصاص داده است. فضاهای چهاررو در خانه‌های بندر کنگ و خمیر تقریباً وجود ندارد، اما در خانه‌های بندر لنگه درصد بالایی از فضای خانه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند و شامل یک فضا و هشت درصد از کل فضای خانه هستند.

تصویر ۶ درصد فراوانی فضاهای چندرو را در خانه‌های هر یک از شهرها و میانگین کلی آن‌ها نمایش می‌دهد. در خانه‌های بندر کنگ، بیشترین فراوانی به فضاهای یک‌رو اختصاص دارد و این خانه‌ها فاقد فضاهای چهاررو هستند. در خانه‌های بندر لنگه، توزیع فضاها متوازن‌تر است و درصد فضاها در بازهٔ یک تا ۱۵ درصد قرار دارد. خانه‌های بندر خمیر نیز مشابه بندر کنگ، بیشترین درصد فضاهای یک‌رو و کمترین درصد فضاهای چهاررو را دارند. میانگین کلی خانه‌ها نشان می‌دهد که فضاهای یک‌رو با اختلاف زیاد بیشترین فراوانی را دارند، درحالی‌که فضاهای چهاررو و سه‌رو کمترین درصد را به خود اختصاص می‌دهند. به‌طور کلی، فضاهای یک‌رو در خانه‌ها فراوان‌تر از سایر فضاها هستند و پس از آن فضاهای فاقد جبههٔ دسترسی بیشترین فراوانی را دارند.

هر یک از فضاهای چندرو در یک‌جهت جغرافیایی مشخص قرار دارند که به تفکیک بررسی شده است. در بندر کنگ و خمیر، فضاهای فاقد جبههٔ دسترسی بیشترین درصد فراوانی را در ضلع غربی با ۷۶ و ۵۰ درصد به خود اختصاص داده‌اند، درحالی‌که در

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]
[DOI: 10.22034/2.5.

بندر لنگه این فضاها در جبهۀ شمال و غرب با ۵۰ درصد قرار دارند. فضاهای یک‌رو در بندر کنگ بیشترین درصد فراوانی را در ضلع شرق و غرب با ۹۴ درصد دارند، در بندر لنگه در جبهه‌های جنوب و غرب با ۶۲ درصد و در بندر خمیر در جبهۀ شمالی، شرق و غرب با ۷۳ درصد قرار دارند. فضاهای دارای دو جبهۀ دسترسی در بندر کنگ بیشترین درصد فراوانی را در جبهه‌های شمال و شرق با ۳۵ درصد، در بندر لنگه در جبهۀ غربی با ۶۲ درصد و در بندر خمیر در جبهۀ غربی با ۵۹ درصد دارند. فضاهای دارای سه جبهۀ دسترسی بیشترین درصد فراوانی را در بندر کنگ در جبهۀ غربی با ۱۲ درصد، در بندر لنگه در جبهۀ شرقی با ۷۵ درصد و در بندر خمیر در جبهه‌های شمال و جنوب با ۱۸ درصد به خود اختصاص داده‌اند.

تصویر ۷، میانگین فراوانی فضاهای چندرو در هر ضلع را نشان می‌دهد. فضاهای فاقد جبهۀ بیرونی بیشترین درصد فراوانی را در جبهۀ غربی با ۵۸ درصد دارند و پس از آن در جبهه شرقی با ۴۸ درصد قرار می‌گیرند. در جبهه‌های شرق و جنوب به‌ترتیب ۲۷ و ۲۲ درصد مشاهده می‌شود. فضاهای با یک جبهۀ دسترسی از بیشترین به کمترین فراوانی به‌ترتیب در جبهه‌های غرب، شرق، جنوب و شمال قرار دارند که درصد آن‌ها در بازۀ ۷۶ تا ۵۸ درصد است. فضاهای دارای دو جبهۀ دسترسی به‌ترتیب در جبهه‌های غرب، شرق، شمال و جنوب قرار دارند و درصد آن‌ها در بازۀ ۴۶ تا ۲۳ درصد است. فضاهای دارای دو جبهۀ دسترسی در جبهه‌های شرق و غرب بیشترین فراوانی را با ۳۰ و ۲۳ درصد دارند، درحالی‌که در جبهه‌های شمال و جنوب ۱۴ درصد مشاهده می‌شود. فضاهای دارای چهار جبهۀ دسترسی بیشترین فراوانی را در جبهۀ جنوب با ۲۰ درصد دارند و پس از آن در جبهه‌های شمال با ۱۶ درصد، غرب با هشت درصد و شرق با پنج درصد قرار دارند. به‌طور کلی، بیشتر فضاها در جبهۀ غربی با ۴۲ درصد، در جبهه‌های شمال و شرق با ۳۲ درصد و در جبهۀ جنوب با ۲۹ درصد قرار دارند. تصویر ۷ درصد فراوانی هر یک از فضاهای چندرو را به تفکیک در هر یک از جهت‌های جغرافیایی نمایش می‌دهد.

در ادامه، به تحلیل هر یک از فضاهای چندرو در انواع کاربری‌ها پرداخته می‌شود. بیشترین درصد فضاهای فاقد جبهۀ بیرونی در خانه‌ها به فضاهای بهداشتی اختصاص دارد و پس از آن، اتاق‌های اقامتی قرار دارند. فضاهای دارای یک جبهۀ دسترسی بیشتر مربوط به اتاق‌های اقامتی هستند و سپس فضاهای بهداشتی در این دسته قرار دارند. فضاهای دارای دو جبهۀ دسترسی به اتاق‌های اقامتی و اتاق‌های مهمان تعلق دارند. بیشترین درصد فضاهای دارای سه جبهۀ دسترسی به اتاق‌های مهمان و مغازه‌ها مربوط می‌شود و فضاهای چهار جبهۀ دسترسی بیشتر مربوط به اتاق‌های اقامتی و سپس اتاق‌های مهمان است. تصویر ۸، نسبت کاربری فضاها را در ارتباط با فضاهای چندرو نشان می‌دهد.

• فضاهای جنسیتی

فضاهای خانه‌ها از نظر جنسیت به‌طور خاص تقسیم‌بندی شده‌اند. برخی از این فضاها به‌عنوان فضاهای خصوصی شناخته می‌شوند که نیاز به سطح بالای محرمیت دارند، مانند حمام، سرویس بهداشتی و گتیه‌ها. فضاهای زنانه شامل فضاهایی هستند که برای انجام وظایف خاص زنان طراحی شده‌اند، نظیر مطبخ که به‌طور ویژه به زنان اختصاص دارد. فضاهای مردانه شامل فضاهایی

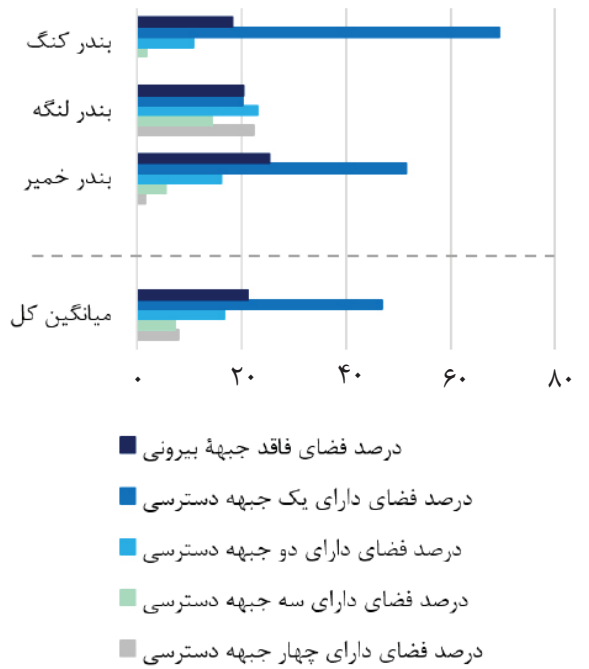

تصویر ۶. میانگین درصد فضاهای چندرو در خانه‌های ساحلی استان هرمزگان. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۷. میانگین درصد جهت جغرافیایی فضاهای چندرو در خانه‌های ساحلی استان هرمزگان. مأخذ: نگارندگان.

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]
[DOI: 10.22034/2.5.76]

فضاهای چند رو		فضای فاقد جبههٔ بیرونی			فضای دارای یک جبههٔ دسترسی			فضای دارای دو جبههٔ دسترسی			فضای دارای سه جبههٔ دسترسی			فضای دارای چهار جبههٔ دسترسی		
سرویس - حمام - گتیه	تعداد	۲۳	۷	۲۳	۱۹	۸	۳۱	۱۹	۲	۵	۱	۵	۲	۰	۰	۰
	درصد	۵۵/۴۲	۳۵/۰۰	۴۰/۳۵	۱۴/۰۷	۳۶/۳۶	۳۴/۰۷	۹/۵۲	۰/۰۰	۲۹/۴۱	۳/۱۷	۹/۸۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
مغازه	تعداد	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۱	۱	۱	۱	۲	۰	۰	۰
	درصد	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۵۰/۰۰	۳/۵۷	۲۱/۱۹	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
مطبخ	تعداد	۰	۰	۰	۱	۳	۸	۰	۰	۰	۳	۱	۲	۰	۰	۰
	درصد	۰/۰۰	۵/۰۰	۵/۲۶	۱۳/۳۳	۱۳/۶۴	۸/۷۹	۰/۰۰	۰/۰۰	۵/۸۸	۱۴/۲۹	۷/۰۹	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
اتاق مهمان	تعداد	۱	۱	۳	۲	۲	۱۰	۵	۳	۲	۵	۲	۵	۰	۰	۰
	درصد	۲/۲۷	۵/۰۰	۵/۲۶	۶/۶۶	۹/۰۹	۱۰/۹۹	۲۳/۸۰	۱۴/۲۹	۱۱/۷۶	۲۱/۰۳	۲۲/۸۵	۳۸/۴۶	۰/۰۰	۰/۰۰	۱۳/۰۴
اتاق بادگیر	تعداد	۱	۱	۳	۹	۵	۱۰	۵	۳	۴	۳	۴	۱	۱	۰	۰
	درصد	۲/۲۷	۵/۰۰	۸/۷۷	۱۷/۷۷	۲۲/۷۳	۱۰/۹۹	۲۳/۸۰	۲۱/۴۳	۲۳/۵۳	۱۸/۶۵	۱۵/۹۶	۷/۶۹	۱۶/۶۶	۰/۰۰	۱/۴۵
اتاق اقامتی	تعداد	۱	۱	۵	۲۴	۵	۱۰	۵	۳	۴	۴	۲	۱	۱	۰	۰
	درصد	۴/۵۴	۵۰/۰۰	۴۰/۳۵	۴۸/۱۴	۱۸/۱۸	۳۵/۱۶	۴۲/۸۵	۳۵/۷۱	۳۲/۵۳	۳۹/۳۸	۱۷/۷۷	۳۰/۷۷	۰/۰۰	۰/۰۰	۵۱/۵۱
کاربری	تعداد	۲	۱۰	۲۳	۶۵	۴	۳۲	۹	۵	۳	۱۱	۳	۴	۰	۰	۵
نام شهر		بندر کنگ	بندرلنگه	بندرخمیر	بندر کنگ	بندرلنگه	بندرخمیر	بندر کنگ	بندرلنگه	بندرخمیر	میانگین کل	بندر کنگ	بندرلنگه	بندرخمیر	بندر کنگ	بندرلنگه	بندرخمیر	میانگین کل

تصویر ۸. بررسی درصد فضاهای کاربری نسبت به فضاهای چندرو در خانه‌های ساحلی استان هرمزگان. مأخذ: نگارندگان.

است که مربوط به فعالیت‌های مردان و اتاق‌های مهمان مخصوص پذیرایی از مهمانان مرد در خانه‌ها است. در این فضاها حضور زنان تعریف نشده است و حتی زمانی که مهمان مرد در اتاق حضور دارد، زنان به این فضاها وارد نمی‌شوند، حتی برای پذیرایی نیز ورود به این اتاق‌ها امکان‌پذیر نیست. فضاهای با اولویت زنانه شامل فضاهایی همچون اتاق‌های اقامتی و اتاق‌های مهمان مخصوص مراسم و دورهمی‌های زنانه است که در برخی خانه‌ها وجود دارند. گاهی اوقات اتاق‌های بادگیر نیز برای این منظور به کار می‌روند. برخی ورودی‌ها نیز مخصوص اعضای خانه است و به‌عنوان ورودی با اولویت زنانه در نظر گرفته می‌شوند. فضاهای با اولویت مردانه شامل ورودی اصلی خانه و برخی از اتاق‌های بادگیر هستند که به‌طور مشترک توسط مردان، زنان یا هر دو برای انجام کارهای روزمره و گردهمایی‌های خانوادگی استفاده می‌شوند.

در این بررسی، فضاهای جنسیتی در خانه‌های سه شهر مختلف بررسی شده است. خانه‌های بندر کنگ به‌طور متوسط شامل ۱۴ فضای جنسیتی، خانه‌های بندر لنگه ۱۵ فضا و خانه‌های بندر

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]

[DOI: 10.22034/2.5.4]

خمیر ۱۱ فضا هستند. خانه‌های بندر خمیر نسبت به سایر شهرها دارای فضاهای کمتری هستند. فضاهای خصوصی در خانه‌های بندر کنگ شامل چهار فضا و ۲۸ درصد از کل فضاها، در بندر لنگه سه فضا و ۱۶ درصد و در بندر خمیر سه فضا و ۲۵ درصد از کل فضاها را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین درصد فضاهای خصوصی مربوط به خانه‌های بندر کنگ و کمترین آن متعلق به خانه‌های بندر لنگه است. فضاهای زنانه در هر سه شهر به‌طور متوسط یک فضا دارند و درصد آن‌ها در خانه‌های بندر کنگ و لنگه هشت درصد و در بندر خمیر نه درصد است. فضاهای با اولویت زنانه به‌ترتیب از زیاد به کم در بندر لنگه با هشت فضا و ۱۵ درصد، بندر کنگ با شش فضا و ۴۲ درصد و بندر خمیر با چهار فضا و ۳۸ درصد قرار دارند. فضاهای با اولویت مردانه در تمامی شهرها به‌طور متوسط دو فضا هستند و درصد آن‌ها در بازۀ ۱۶-۱۹ درصد قرار دارد. در بندر کنگ هیچ فضای مردانه‌ای وجود ندارد، درحالی‌که در بندر لنگه و خمیر هرکدام یک فضای مردانه با درصدهای هفت و شش درصد مشاهده می‌شود.

فضاهای خصوصی در خانه‌های سه شهر در بازۀ ۱۶ تا ۲۸ درصد قرار دارند، که در خانه‌های بندر کنگ نسبت به دیگر شهرها بیشتر است. فضاهای زنانه در خانه‌ها بین هفت تا نه درصد از کل فضاها را به خود اختصاص داده‌اند و در تمامی شهرها تقریباً برابر هستند، که کمتر از فضاهای مردانه است. فضاهای با اولویت زنانه بیشترین درصد فراوانی را در خانه‌ها دارند و در خانه‌های بندر لنگه نسبت به دیگر شهرها بیشتر است، با درصدی بین ۳۸ تا ۵۱ درصد. فضاهای با اولویت مردانه در بازۀ ۱۶ تا ۱۹ درصد قرار دارند و درصد آن‌ها در تمامی شهرها تقریباً مشابه است. فضاهای مردانه کمترین درصد فراوانی را دارند و در بازۀ دو تا هفت درصد قرار دارند، که بیشترین درصد مربوط به خانه‌های بندر لنگه است. به‌طور کلی، میانگین درصد فضاهای جنسیتی در خانه‌ها به‌ترتیب از بیشترین به کمترین به شرح زیر است: فضاهای با اولویت زنانه ۴۴ درصد، فضاهای خصوصی ۲۳ درصد، فضاهای با اولویت مردانه ۱۸ درصد، فضاهای زنانه نه درصد و فضاهای مردانه پنج درصد (تصویر ۹).

در ادامه، جهت جغرافیایی هر یک از فضاهای جنسیتی به تفکیک بررسی شده است. بیشترین درصد فراوانی فضاهای خصوصی در بندر کنگ در شمال با ۷۰ درصد، در بندر لنگه در غرب با ۵۰ درصد و در بندر خمیر در شمال با ۵۰ درصد قرار دارد. فضاهای زنانه در بندر کنگ در جنوب با ۷۰ درصد، در بندر لنگه در شرق و غرب با ۳۷ درصد و در بندر خمیر در غرب با ۴۰ درصد به ثبت رسیده است. فضاهای با اولویت زنانه در بندر کنگ در شمال و غرب با ۹۴ درصد، در بندر لنگه در شمال و شرق با ۷۵ درصد و در بندر خمیر در شمال با ۶۸ درصد بیشترین فراوانی را دارند. فضاهای با اولویت مردانه در بندر کنگ در ضلع شرقی با ۷۰ درصد، در بندر لنگه و خمیر در جنوب با ۵۰ درصد و ۵۹ درصد قرار دارد. فضاهای مردانه در بندر کنگ، لنگه و خمیر بیشترین فراوانی را در جنوب با درصدهای ۱۷ ، ۵۷ و ۳۶ دارند.

تصویر ۱۰ میانگین جهت قرارگیری فضاهای جنسیتی در ضلع‌های مختلف را نشان می‌دهد. بیشترین فضای خصوصی در ضلع غربی با ۴۷ درصد و پس از آن در ضلع شرقی با ۴۵ درصد قرار دارد. بیشترین درصد فضاهای زنانه در ضلع‌های جنوب و غرب با ۳۶ و ۳۵ درصد است، درحالی‌که فضای با اولویت زنانه بیشترین درصد را در ضلع شمال با ۷۷ درصد به خود اختصاص داده است. بیشترین

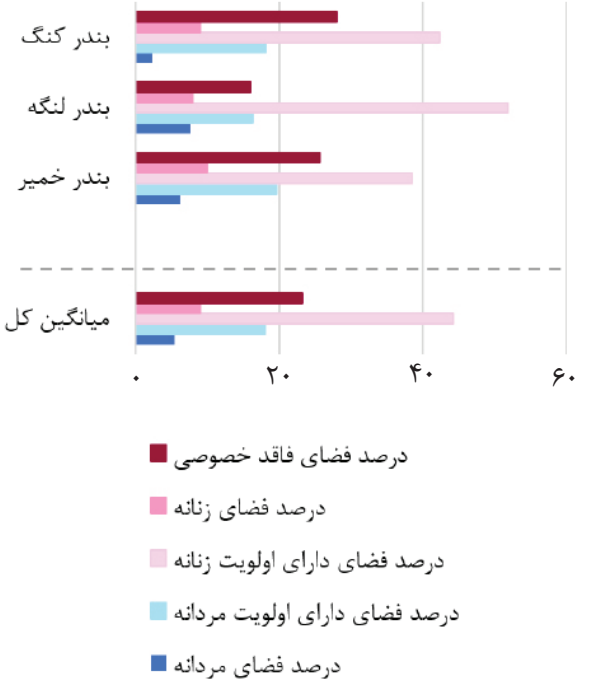

تصویر ۹. میانگین درصد فضاهای جنسیتی در خانه‌های ساحلی استان هرمزگان.
مأخذ:نگارندگان.

تصویر ۱۰. میانگین درصد جهت جغرافیایی فضاهای جنسیتی در خانه‌های ساحلی استان هرمزگان. مأخذ:نگارندگان.

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]
[DOI: 10.22034/2.5.76]

درصد فضای با اولویت مردانه در ضلع شرق با ۵۲ درصد و فضای مردانه در ضلع جنوب با ۳۰ درصد قرار دارد. به‌طور کلی، میانگین قرارگیری فضاهای جنسیتی به‌ترتیب از زیاد به کم در جنوب و شرق با ۳۹ درصد، در غرب با ۳۸ درصد و در شمال با ۳۱ درصد است.

به‌طور کلی، اتاق‌های اقامتی به‌عنوان فضاهای با اولویت زنانه شناخته می‌شوند و ۷۹ درصد از فضاهای اولویت زنانه را به خود اختصاص داده‌اند. اتاق‌های بادگیر در خانه‌ها دارای دو اولویت زنانه و مردانه هستند که ۱۲ درصد آن با اولویت زنانه و ۷۰ درصد آن با اولویت مردانه است. اتاق‌های مهمان نیز با دو اولویت زنانه و مردانه و همچنین مردانه صرف در خانه‌ها وجود دارد، که هشت درصد آن با اولویت زنانه، ۲۹ درصد با اولویت مردانه و ۷۰ درصد آن کاملاً مردانه است. مطبخ به‌طور کامل به‌عنوان فضای زنانه شناخته می‌شود و ۱۰۰ درصد آن به این گروه اختصاص دارد. مغازه به‌طور کامل فضای مردانه و ۳۰ درصد از کل فضای مردانه را به خود اختصاص داده است. همچنین، فضاهای بهداشتی به‌طور کامل به‌عنوان فضاهای خصوصی شناخته می‌شوند و ۱۰۰ درصد آن به این دسته تعلق دارد (تصویر ۱۱).

فضاهای جنسیتی		فضای خصوصی			فضای زنانه			فضای با اولویت زنانه			فضای با اولویت مردانه			فضای مردانه		
کاربری	نام شهر	تعداد	اتاق اقامتی		تعداد	اتاق بادگیر		تعداد	اتاق مهمان		تعداد	مطبخ		تعداد	مغازه	
			درصد			درصد			درصد			درصد			درصد	
سرویس - حمام - گنبد	بندر کنگ	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۷۱	۰/۰۰	
	بندر لنگه	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۲۰	۰/۰۰	
	بندر خمیر	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۵۷	۰/۰۰	
	میانگین کل	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۴۹	۰/۰۰	
	بندر کنگ	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۲۰	۱۰۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	بندر لنگه	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۹	۱۰۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	بندر خمیر	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۲۳	۱۰۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	میانگین کل	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۱۷/۳۳	۱۰۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	بندر کنگ	۷۶	۷۳/۷۹		۱۵	۱۴/۵۶		۱۲	۱۱/۶۵		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	بندر لنگه	۴۰	۷۸/۴۳		۷	۱۳/۷۳		۴	۷/۸۴		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	بندر خمیر	۷۱	۸۵/۵۴		۸	۹/۶۴		۴	۴/۸۲		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	میانگین کل	۳۳/۶۲	۷۹/۲۵		۱۰/۰۰	۱۲/۶۴		۶/۶۷	۸/۱۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	بندر کنگ	۰	۰/۰۰		۱۸	۹۴/۷۴		۱	۵/۲۶		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	بندر لنگه	۰	۰/۰۰		۶	۶۰/۰۰		۴	۴۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	بندر خمیر	۰	۰/۰۰		۱۰	۵۵/۵۶		۸	۴۴/۴۴		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	میانگین کل	۰	۰/۰۰		۱۱/۳۳	۷۰/۱۰		۴/۳۳	۲۹/۹۰		۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰	
	بندر کنگ	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۴	۵۷/۱۴		۰	۰/۰۰		۳	۴۲/۸۶	
	بندر لنگه	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۸	۸۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۲	۲۰/۰۰	
	بندر خمیر	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۱۴	۷۳/۶۷		۰	۰/۰۰		۵	۲۶/۳۲	
	میانگین کل	۰	۰/۰۰		۰	۰/۰۰		۷/۶۶	۷۰/۲۸		۰	۰/۰۰		۳/۳۳	۲۹/۸۲	

تصویر ۱۱. بررسی درصد فضاهای کاربری نسبت به فضاهای جنسیتی در خانه‌های ساحلی استان هرمزگان. مأخذ: نگارندگان.

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]

[DOI: 10.22034/2.5.x]

نتیجه‌گیری

تحلیل ساختار فضایی خانه‌های بومی استان هرمزگان در دوره‌های قاجار و پهلوی نشان می‌دهد که طراحی فضاها به‌طور عمده براساس نیازهای اقلیمی و اجتماعی ساکنان انجام شده است. در این خانه‌ها، اتاق‌های اقامتی که در ضلع شمالی قرار دارند، بخش عمده‌ای از فضاها را به خود اختصاص می‌دهند. این انتخاب موقعیت جغرافیایی با توجه به ویژگی‌های آب‌وهوایی منطقه و تأثیر آن بر راحتی و آسایش ساکنان منطقی به نظر می‌رسد. علاوه‌بر این، فضاهای بهداشتی، ورودی‌ها و مطبخ‌ها نیز به‌طور خاص در جهت‌های خاصی از خانه قرار گرفته‌اند که این توزیع جغرافیایی، جنبه‌های مختلف عملکردی و راحتی ساکنان را تأمین می‌کند.

همچنین، طراحی فضاهای خانه‌ها به‌طور خاص منعطف با نیازهای جنسیتی ساکنان بوده است. در واقع، فضاهایی که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند، به‌ویژه در بخش‌های شمالی خانه‌ها قرار دارند و عمدتاً به کارکردهای روزمرهٔ زنان مربوط می‌شود. اتاق‌های اقامتی و فضاهای مخصوص دورهمی‌های زنان که در این بخش‌ها قرار دارند، نشان‌دهندهٔ تأثیرات فرهنگی و جنسیتی در نحوهٔ طراحی فضاها است. در مقابل، فضاهای مردانه که شامل اتاق‌های مهمان و مغازه‌ها می‌شوند، عمدتاً در ضلع جنوبی قرار دارند، که این تقسیم‌بندی فضایی به نیازهای اجتماعی و فرهنگی جامعهٔ محلی مرتبط است.

تحلیل فضاهای چندرو نشان می‌دهد که خانه‌ها بیشتر به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که امکان حفظ حریم خصوصی و محرمیت برای ساکنان، به‌ویژه در فضاهای زنانه، فراهم باشد. این ویژگی‌ها همچنین نشان می‌دهند که فضاهای خانه‌ها از نظر عملکردی و ساختاری به‌گونه‌ای سازمان‌دهی شده‌اند که به‌طور هم‌زمان نیاز به امنیت، راحتی و دسترسی‌های خاص را در نظر بگیرند.

در نهایت، این تقسیم‌بندی‌های فضایی و الگوی طراحی خانه‌ها نشان‌دهندهٔ تعامل پیچیده‌ای میان نیازهای اقلیمی، اجتماعی و جنسیتی ساکنان است. این فضاها به‌ویژه در نحوهٔ تخصیص فضاهای زنانه و مردانه به‌طور مشخصی منعطف با ارزش‌ها و سنت‌های محلی طراحی شده‌اند و به‌این‌ترتیب، هویت فرهنگی و اجتماعی منطقه را منعکس می‌کنند.

تعارض منافع

نگارندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافعی برای ایشان وجود نداشته است.

فهرست منابع

• جمالی، سیروس؛ خدمتی، سارا و صعوه، المیرا. (۱۴۰۱). بررسی تطبیقی ورودی‌های منازل مسکونی شهر تبریز. *شباک*، ۸(۶۴)، ۳۷-۴۶. https://www.sid.ir/paper/1008504/fa

• دبیری‌نژاد، ناعمه و سلطان‌زاده، حسین. (۱۳۹۸). نقش جایگاه اجتماعی زنان در شکل‌گیری نظام خانه‌های بندر کنگ با رویکرد پایداری اجتماعی. *ششمین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری*، تهران.

• کیائی، مهدخت؛ سلطان‌زاده، حسین؛ ارمغان، مریم و حیدری، علی‌اکبر. (۱۳۹۹). صورت‌بندی مولدهای انعطاف‌پذیری خانه‌های اعیانی براساس تحولات گفتمان جنسیتی دورهٔ قاجار (مورد پژوهشی: خانه‌های اعیانی قزوین). *معماری، شهرسازی و هنر*، ۱(۱)، ۴۳-۶۷. https://journals.iau.ir/article_681422.html?lang=en

• Abbasi Maleki, N., Andaroodi, E., Mazaherian, H., & Khaghani, S. (2022). Anthropology of domestic space: Rereading of architectural patterns of houses in Azerbaijan during the 2nd Pahlavi period according to lifestyle of inhabitants (Scope of Malekan, Bonab and Maragheh cities). *Journal of Architectural Thought, 6*(11), 17–34. https://doi.org/10.30479/at.2021.13774.1610

• Afshar Sistani, I. (2008). *Province Hormozgan*. Hirmand.

• Al-Mohannadi, A. S., & Furlan, R. (2022). The syntax of the Qatari traditional house: privacy, gender segregation and hospitality constructing Qatar architectural identity. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering, 21*(2), 263-283. https://doi.org/10.1080/13467581.2020.1869555

• Dabirinezhad, N., Soltanzadeh, H., & Mahmoody Zarandy, M. (2024). Investigating gender components in Bandar Kong houses based on Isovist analysis. *Journal of Housing and Rural Environment, 43*(188), 63–76. http://dx.doi.org/%20https://doi.org/10.22034/43.188.63

• Emami, M., Hasanpour, F., & Mehrpouya, H. (2021). Analytical research on the role of culture in architectural body design (Case study of North Khorasan, Bojnourd city). *Quarterly of New Attitudes in Human Geography, 13*(2), 407–423. https://journals.iau.ir/article_680527.html

• Ghouchani, M., & Arabi, M. (2020). Identification and prioritization of effective factors on the design process and space syntax in traditional houses (Case study: ADAB House of Semnan). *Archaeological Research of Iran, 10*(26), 233–254. https://doi.org/10.22084/nbsh.2019.18458.1897

• Hasan Nia, M., & Bahri, Y. (2018). *Sailing and launch building Bandar-e-Kongh with emphasis on Boom Mesi*. Jonoub.

• Hasan Nia, M., & Shahriari Nasab, S. (2020). *Cultural tourism in Bandar-e Kong*. Jonoub.

• KamiShirazi, S. M., Soltanzadeh, H., & Habib, F. (2018). The impact of lifestyle on spatial organization of residential architecture in Iran (case study: kitchen between years 1304-1357 SH). *Women Studies, 9*(24), 33-70. https://www.magiran.com/paper/1903660/the-impact-of-lifestyle-on-spatial-organization-of-residential-architecture-in-iran-case-study-kitchen-between-years-1304-1357-sh?lang=en

• Mohammad Zadeh, S., Soultan Zadeh, H., & Dabagh, A. (2000). The Outcome of Cultural Characteristics on Establishing Kitchens in the Qajar Houses of the Cities of Khorramabad and Ardabil. *Islamic Art Studies, 18*(44), 445-461. http://doi.org/10.22034/ias.2022.334456.1907

• Mohammadi Mazraeh, H. (2021). Position of entrance in the

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]

[DOI: 10.22034/2.5.76]

architecture of vernacular buildings of Bandar-Lengeh. *Journal of Urban Development and Architecture – Environment Identity (JUDA-EI), 2*(6), 21–39. https://doi.org/10.22034/(jrupa-ei).2021.283161.1074

• Mohammadzadeh, S., Soltanzadeh, H., & Dabagh, A. (2022). Reflection of gender and lifestyle in the houses of the Qajar period in Ardabil. *Islamic Art Studies, 19*(47), 524–545. https://doi.org/10.22034/ias.2022.344544.1973

• Nersisianse, E. (2012). *Anthropology of Gender.* Afkar.

• Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*. Prentice-Hall.

• Rapoport, A. (2005). *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach* (F. Habib, Trans.). Sherkat-e Pardazesh va barnameriziy-e Shahri [Tehran, Urban Processing and Planning Company]. (Original work published 1982)

• Saeidi, S. (2014). An Investigation of Hormozgon's Folkloric Beliefs. *Cultural Research Review, 4*(8 & 9), 93-104. http://rdch.ir/article-1-34-fa.html

• Soltanzadeh, H. (1992). *Entrance spaces of the houses in ancient Tehran*. Iran Cultural Studies.

• Suhada, K., Lukito, S. N., & Yulia. (2022). The dynamics of kitchen adaptation based on the cultural spatial system in Minangkabau West Sumatra. *Journal of Novel Carbon Resource Sciences & Green Asia Strategy, 9*(4), 1203–1209. https://doi.org/10.5109/6625730

• Varmaghani, H., & Soltanzadeh, H. (2018). The role of gender and livelihood culture in forming house: Comparing the Qajar's houses of Gilan and Bushehr. *Armanshahr Architecture & Urban Development, 11*(23), 123–134.

[Downloaded from jors-sj.com on 2025-07-27]

COPYRIGHTS
Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Revitalization School journal. This is an open access article disributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

نحوهٔ ارجاع به این مقاله
دبیری‌نژاد، ناعمه و تجلیل، آذین. (۱۴۰۳). بررسی عوامل تأثیرگذار جنسیت بر شکل‌گیری ساختار فضایی مسکن بومی در سواحل استان هرمزگان. *مکتب احیاء*، ۲(۵)، ۷۶-۹۱.

DOI: 10.22034/2.5.76
URL: https://jors-sj.com/article-46-1-fa.html

[DOI: 10.22034/2.5.76]